

эвакуации. Но со временем возрастает количество анонимок, в которых акцентируется внимание на решение не столько проблем простителя, сколько на преодоление определенной социальной проблемы, главным зачинщиком которой, часто выступает представитель власти, часть тоталитарной системы. В отечественной историографии подобные исследования только начинаются, и поле истории повседневности остается непахатым, что побуждает ученых к активной работе. Следовательно, новым для украинской исторической науки является использование микроанализа исторической жизни рядового гражданина СССР. В научный оборот введены новые архивные материалы и теоретические обобщения о быте людей исследуемого периода, что позволило говорить о типичности определенных явлений.

Ключевые слова: письма, эпистолярный, повседневность, анонимка, злоупотребления.

* * *

УДК 94(477)

Компанієнко О. В.аспірант, викладач історії, Східноєвропейський
університет (Україна, Звенигородка),
oleg-kompanienko@yandex.ru

ПРОБЛЕМА АУДИТОРНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ШКІЛ ПРАЦЮЮЧОЇ МОЛОДІ (1958–1964 РР.)

Аналізується ситуація, яка склалась в зв'язку з різким розширенням мережі освітніх закладів для працюючої молоді зокрема щодо питань, пов'язаних із забезпеченням навчальних закладів приміщеннями в 1958–1964 рр.

Ключові слова: школи робітничої молоді, навчальні приміщення, багатозмінність занять, матеріально-технічне забезпечення.

Однією із найбільш нагальних проблем налагодження ефективного функціонування мережі шкіл робітничої і сільської молоді в перше повоєнне десятиліття було вирішення питання про забезпечення приміщеннями навчальних закладів для працюючої молоді. Вона виглядала особливо гострою навіть на фоні загальної бідності матеріальної бази освітньої мережі України, по всій території якої двічі прокотився вогневий руйнівний вал бойових дій. І хоча, в повоєнне десятиріччя урядом, місцевими органами влади, адміністрацією промислових підприємств, правліннями колгоспів було проведено важку роботу по відновленню діяльності шкіл робітничої і сільської молоді остаточно ця проблема так і не була вирішена. Навіть в кінці 1950 – в першій половині 1960–х років ХХ століття – часу найвищого розквіту мережі навчальних закладів для дорослого населення, це питання весь час стояло на порядку денному.

Слід зазначити, що радянський етап історіографії становлення та функціонування системи освіти для дорослих Української РСР не був однорідним. В загальному масиві тогочасних досліджень освітніх проблем працюючої молоді можна виділити кілька змістових блоків, які містять різноплановий матеріал з питань становлення та функціонування шкіл працюючої молоді.

В даному контексті на особливу увагу заслуговує ряд сюжетів представлених в монографії К. Присяжнюка “Новий етап у розвитку радянської школи на Україні” [13]. В них автор аналізуючи зміни, які сталися в галузі освіти Української РСР на межі 1950–1960–х рр., спеціально вказує, що в цей час було взято виразний курс на підвищення загального освітнього рівня населення. У цьому контексті велику увагу автор приділяє й вивченню питань розширення мережі вечірніх шкіл, посиленню їх матеріальної бази,

заходам по заохоченню працюючої молоді до здобуття освіти.

Значний обсяг матеріалів зберігається в фондах *Центрального Державного Архіву Громадських Об'єднань* України [14]. Особливою інформативністю відзначаються справи описів 3 та 32 (“Загальний відділ ЦК Компартії України”), які містять різнопланові, співставні дані про виконання місцевими органами влади та керівними інстанціями Міністерства освіти розпоряджень уряду відносно діяльності, розвитку мережі вечірніх шкіл.

Виклад основного матеріалу. Ситуація з навчальними приміщеннями, їх належним опаленням та освітленням була особливо складною. І це при тому, що у другій половині 50–х років стан навчально-матеріальної бази шкільної мережі у порівнянні з повоєнним періодом значно покращився.

Показовими були цифри і факти, які характеризували якісний ріст шкільних навчальних кабінетів, майстерень, навчально-дослідних ділянок та ін. Якщо у 1950/51 н.р. в школах України було лише 9005 навчальних кабінетів (фізичних, біологічних, хімічних та ін.), то до 1956/57 н.р. їх кількість збільшилася до 19479 [12, с. 560].

Проте в цей же час більшість шкіл робітничої молоді і майже всі школи сільської молоді та заочні середні школи ще не мали власної навчально-матеріальної бази. Наприклад, у Київській, Станіславській, Чернігівській областях, у м. Севастополі жодна з шкіл для працюючої молоді не мала власного навчального приміщення. Тільки по одній школі для робітничої молоді мали власні приміщення у Полтавській, Сумській, Вінницькій областях.

Значну допомогу школам робітничої молоді надали окремі великі підприємства та їх профспілкові організації. Так, Ворошиловградський завод ім. Жовтневої революції у 1955/56 н.р. виділив на ремонт вечірньої школи № 2 50 тис. крб. [3, арк. 111].

Ще одним аспектом проблеми було те, що реорганізація та поліпшення матеріального-технічного стану шкільної мережі для працюючої молоді мала забезпечувати таке розміщення “вечірніх” шкіл, щоб не допустити будь-якого погіршення умов навчання учнів загальноосвітніх шкіл.

На 1958–1959 н.р. мережа навчальних закладів для населення зайнятого на виробництві мала наступний вигляд:

Таблиця № 1

Кількість навчальних закладів та контингенти учнів освітньої мережі робітничої і сільської молоді станом на 1958–1959 н.р. [13, с. 28]

Типи шкіл	Кількість шкіл	Контингенти учнів (тис.)
Школи робітничої молоді	1483	272,1
Школи та класи сільської молоді	2283	71,2
Школи дорослих	40	17,7

Для розробки конкретних заходів по реорганізації і впорядкуванню шкільної мережі на місцях були створені комісії з представників місцевих партійних, профспілкових, комсомольських організацій, промислових підприємств, колгоспів та радгоспів.

Намічені цими комісіями заходи розглядались і затверджувались виконками районних і обласних Рад депутатів трудящих, а по Україні в цілому – Радою Міністрів Української РСР.

Завдяки поєднанню їх зусиль, ситуація із приміщеннями для вечірніх шкіл поступово покращувалась. Так, в 1959–1960 н.р. число шкіл робітничої молоді, які мали власні приміщення зросло до 219. Щоправда, переважаюча кількість навчальних закладів для дорослих користувались класними кімнатами масових шкіл. В цілому по Україні на таких засадах працювало (1190), 218 шкіл робітничої та сільської молоді працювали безпосередньо на підприємствах та в колгоспах [1, арк. 2].

Тобто, значна більшість шкіл робітничої молоді, майже всі школи сільської молоді та заочні середні школи все ще не мали власної навчально-матеріальної бази і вимушені були проводити заняття у приміщеннях масових шкіл у вечірній час.

Перебудова системи народної освіти, яка розпочалась із прийняттям в 1958 році закону “Про зв’язок школи з життям і про подальший розвиток системи народної освіти в СРСР” поряд з реформою загальноосвітньої школи передбачала подальше зміцнення та розширення матеріальної бази шкіл робітничої і сільської молоді. Плануючи в подальшому змістити на них основну вагу отримання повної середньої освіти (9–11 кл.) влада робила суттєві кроки і щодо ліквідації проблеми багатозмінності занять. Аналізуючи проблему багатозмінності занять, необхідно розрізнити два аспекти цієї проблеми.

Перша – багатозмінність через брак класних кімнат, тобто, коли масова загальноосвітня школа проводила свої заняття у дві зміни, а після того вже у вечірній час в цьому ж приміщенні проводила заняття вечірня школа.

Й інша справа, коли вечірня школа мала своє власне приміщення і могла влаштувати заняття у дві зміни, тобто кожен урок з кожного предмету дублювався вранці та ввечері з тим, щоб підлаштуватися до режиму роботи учнів, які працювали на виробництві в різних змінах. Відповідно така змінність в навчанні навпаки, була не просто бажаною, але в ряді випадків просто необхідною.

Загалом у 1959–1964 рр. на Донеччині завдяки поєднанню цілеспрямованих зусиль влади та громадськості було забезпечено окремими приміщеннями та належно їх обладнано для забезпечення якісного навчального процесу 149 шкіл робітничої молоді. Слід також зазначити те, що у 154 школах було організовано змінні заняття. Останнє мало дуже велике значення для створення належних умов навчання для учнів, які працювали на виробництвах з безперервним виробничим процесом. Протягом місяця вони почергово працювали в денний, вечірній і нічний час. Зрозуміло, що у разі відсутності змінних класів їм було не те, що важко, але іноді і просто неможливо відвідувати заняття без великих примусів.

Широка робота по зміцненню навчально-матеріальної бази шкіл робітничої молоді проводилась і в інших областях республіки. Так, вже у 1959 році за рахунок базових підприємств Запорізької області було

надано 4 школам власні приміщення, а 20 школам – окремі кімнати [6, арк. 92].

Надалі Запорізький виконком обласної Ради депутатів трудящих, раднаргосп і облпрофрада прийняли рішення, в якому конкретно визначили скільки кімнат і де повинні виділити підприємства для організації роботи позмінних класів [13, с. 43].

У 1961 році Запорізький трансформаторний завод виділив безпосередньо на території підприємства 6 класних кімнат для змінного навчання молоді. Власне на заводі була організована самостійна змінна школа. Така ж школа-філія із 5 класних кімнат була відкрита і на заводі “Запоріжсталь”. Окремі класні кімнати були виділені на Першотравневому механічному та маслозаводі у Бердянську, трикотажній фабриці, заводі ім. Кірова у м. Великий Токмак.

Добре просувались справи і в багатьох селах. Так, у колгоспах “Авангард” ім. Держинського, ім. Щорса Червоноармійського району були створені окремі класні кімнати школи для сільської молоді безпосередньо на тваринницьких фермах. Такі ж класи було відкрито і в ряді колгоспів та радгоспів Великохортицького, Орхівського та інших районів області [14, арк. 121].

Внаслідок всього комплексу вжитих заходів на 1 вересня 1962 р. кількість шкіл працюючої молоді, по Україні забезпечених окремими приміщеннями, збільшилась удвічі і становила 470 одиниць. У 449 школах було організовано змінні заняття [13, с. 43].

В цілому протягом 1959–1963 рр. в Українській РСР було завершено реорганізацію мережі шкіл робітничої і сільської молоді але й перейти на нові навчальні програми спеціально розроблені з врахуванням вікових особливостей, життєвого досвіду та професійної зрілості. Щодо мережі самих навчальних закладів то внаслідок реорганізації у 1963/64 н.р. в Україні працювало:

Таблиця № 2

Кількість навчальних закладів для населення зайнятого на виробництві та контингенти учнів в них станом на 1 вересня 1963 н.р. [13, с. 29]

Типи шкіл	Кількість шкіл	Контингенти учнів (тис.)
Школи робітничої молоді	2132	611,4
Школи та класи сільської молоді	4191	191,8
Школи дорослих	417	361,3

На вказаний час наявна мережа шкіл робітничої і сільської молоді належно мірою забезпечувала практично всім бажаним доступ до обов’язкового на той час загального восьмирічного навчання та можливість працюючій молоді навчаючись далі здобути без відриву від виробництва і повну середню освіту.

Як видно із матеріалів таблиці, мережа шкіл робітничої та сільської молоді збільшилась проти 1959 / 60 н.р. на 2557 одиниць і у 1963/64 н.р. становила вже 6323 школи. Учнівські контингенти цих шкіл зросли до 803,2 тис. осіб.

Загалом позитивна динаміка матеріального забезпечення навчальних закладів даного типу спостерігалась до кінця десятиріччя. Так, якщо у 1966–1967 н.р. власні учбові приміщення мало 25,4% шкіл

робітничої та сільської молоді, то у 1968/69 н.р. – вже 33,2%. Тепер таких належно облаштованих шкіл налічувалося в Україні 580.

Потрібно відмітити і той факт, що *окрім державних органів влади велику роботу спрямовану на покращення матеріальної бази шкіл робітничої та сільської молоді продовжували проводити промислові підприємства, колгоспи і радгоспи, громадські організації країни.*

Показовою була постійна турбота про матеріально-технічне забезпечення підшефної школи робітничої молоді, яку проявляв трест “Димитровуглебуд” м. Олександрії Кіровоградської області. До 40-річчя Жовтневої революції він виділив школі робітничої молоді № 4 окреме приміщення на 11 класних кімнат.

Проте незважаючи на постійну турботу, як з боку влади так і підприємств та громадських організацій питання матеріального забезпечення навчальних закладів для населення зайнятого на виробництві не було вирішено в повній мірі. Про це свідчать дані представлені в наступній таблиці.

Таблиця № 3

Забезпечення шкільними приміщеннями шкіл робітничої і сільської молоді на 1. IX. 1962 навчального року [1, арк. 1]

	Власні приміщення	Приміщення денних шкіл	Приміщення підприємств/колгоспів
ШРМ	236	1082	164
Класів в них	2384	7540	1466
ШСМ	55	5949	21
Класів в них	106	11951	34

Як відзначалося в тогочасних офіційних документах, керівництво далеко не всіх підприємств турбувалося про створення необхідної бази для організації змінного навчання на виробництві. Так, Київський раднагосп не дозволяв директорам підприємств відпускати асигнування з фонду підприємств на будівництво приміщень для шкіл робітничої молоді [14, арк. 135].

Внаслідок такого відношення на початок 1960–1961 н.р. у Волинській, Дрогобицькій, Рівненській, Станіславській, Хмельницькій, Чернівецькій областях, і більш того навіть в м. Києві не було жодної школи робітничої чи сільської молоді, яка б мала своє власне приміщення.

Так, у Сталінській області у 1960 р. 109 шкіл робітничої молоді не мали власних приміщень, тому приводили заняття у будівлях масових шкіл, зазвичай, у третю зміну. На будівництво ж шкіл робітничої молоді кошти навіть не планувались [5, арк. 49]. Та й в 1962–1963 році по всій Київщині лише 12 шкіл робітничої молоді мали власні приміщення [14, арк. 143].

Відсутність у багатьох школах власної навчально-матеріальної бази призводила до того, що школи були позбавлені можливості організувати змінні заняття, пристосовані до режиму роботи учнів на виробництві.

Слід спеціально зупинитись і на чисельних фактах формалізму у цій справі. Так, нерідко приміщення, які надавалися підприємствами та організаціями під школи робітничої, а надто сільської молоді у більшості випадків були мало придатними для проведення навчальних занять. А тим школам робітничої і сільської молоді, які працювали у приміщеннях масових шкіл, як

правило не надавалося право користуватися навчальними кабінетами.

Навіть наприкінці 1960-х років ситуація кардинально не поліпшилась. Так, у 1968–1969 н.р. у Донецькій області з 244 шкіл працюючої молоді лише 85 мали власне приміщення. Ще 127 – розміщувались у приміщеннях підприємств і установ, решта розміщувалась у приміщеннях масових шкіл. З 13 заочних шкіл – лише 6 мали свої приміщення [2, арк. 1].

Така ж картина спостерігалася і на Кіровоградщині, де з 90 шкіл працюючої молоді власні приміщення мали лише 16, 17 розміщувались у приміщеннях підприємств і 57 – у приміщеннях масових шкіл [2, арк. 26]. Ще більш не привабливою була картина на Чернігівщині – де з 53 шкіл лише 2 мали власне приміщення. Навіть у самому Чернігові де працювало 8 вечірніх шкіл жодна не мала власного приміщення [2, арк. 58].

Через відсутність приміщень для роботи змінних шкіл та класів майже половина учнів шкіл робітничої та сільської молоді змушена була навчатися в третю, вечірню зміну (закінчувались заняття опівночі). Це призводило до того, що в учнів не залишалось часу на відпочинок і культурне дозвілля. Фізична перевтома призводила до зниження продуктивності праці [4, арк. 5]. Найбільше учнів навчалось у вечірню пору у школах Волинської, Закарпатської, Івано–Франківської, Рівненської, Хмельницької, Сумської, Полтавської, Черкаської, Чернівецької, Чернігівської областей [4, арк. 7].

Варто відмітити і той факт, що *проблеми з матеріальним забезпеченням навчальних закладів, призначених для надання освіти населенню, зайнятому на виробництві, як ми бачимо з вище зазначеного, були більш гостро поставали в тих областях, де в меншій мірі було розвинена промисловість* – Волинська, Закарпатська, Івано–Франківська, Рівненська, Хмельницька, Сумська, Полтавська, Черкаська, Чернівецька, Чернігівська області. Натомість в промислових регіонах республіки ситуація була значно краща. Це стосується насамперед Донецької, Луганської, Дніпропетровської, Запорізької областей, м. Києва.

Так, станом на 20 серпня 1969 р. в Луганській області усі школи для працюючої молоді були закріплені за базовими підприємствами. В цілому по області у 1968–1969 н.р. працювало 156 шкіл в яких навчалась переважно робітнича молодь. Їх контингент налічував 42,3 тис. учнів. Працювали також 3 школи сільської молоді в яких навчалось 545 учнів та 18 заочних середніх шкіл з контингентом учнів 8,4 тис. [4, арк. 65].

На 1 вересня 1968/69 н.р. в Донецькій області працювало 244 школи працюючої молоді. В цілому в них навчалось більш ніж 82 тис. осіб, з них у V – VIII класах – 20 974 особи.

Із загальної кількості шкіл – 85 були розміщені у власних приміщеннях, 127 – у приміщеннях підприємств та установ (22 з них частково використовували і приміщення масових шкіл), 19 шкіл були розміщені тільки у масових школах. Із 13 заочних шкіл – 6 мали свої приміщення. В цілому мережа шкіл області цілком забезпечувала виконання поставленої

мети щодо максимально певного охоплення навчанням дорослого працюючого населення [2, арк. 2].

Висновки. Отже, в цілому слід відмітити позитивну динаміку у вирішенні питання забезпечення приміщеннями вечірніх шкіл протягом 60-х років робітничої і сільської молоді.

Радянський уряд проводив систематичні заходи з метою покращення ситуації з забезпеченням навчальних закладів даного типу навчальними приміщеннями. Проте лише втручання з боку держави не вирішувало проблему в повній мірі. З метою покращення навчально-матеріального забезпечення вечірніх шкіл залучалися громадські організації та підприємства. Особливо широкого поширення набуло шефство підприємств над окремими навчальними закладами.

Разом з тим варто відмітити і той факт, що й в 60-х роках, найбільш сприятливих для роботи мережі освіти для працюючої молоді, це питання цілком так і не було вирішено. В подальші ж роки увага до проблем освіти для дорослого населення поступово зменшується і разом з цим погіршується і їх матеріальне забезпечення.

Список використаних джерел

1. Архів Міністерством Освіти УРСР. – Ф.166. – Оп.15. – Спр. 2733. – 141 арк.
2. Там само. – Спр. 6869. Доповідна записка та довідки управління про стан загальноосвітньої підготовки працюючої молоді в школах Республіки в 1968–1969 навчальному році. – 67 арк.
3. Там само. – Спр. 2130. Річний звіт МО УРСР про роботу шкіл та органів народної освіти УРСР за 1956–1957 навчальний рік. – 146 арк.
4. Там само. – Оп.15. Доповідні записки та довідки управління про стан виконання постанови Ради Міністрів УРСР від 17 травня 1967 року № 305 “Про роботу шкіл робітничої і сільської молоді УРСР” за 1969 рік. – 141 арк.
5. Довідка про окремі питання перебудови роботи шкіл та органів народної освіти Сталінської області згідно закону про зміцнення зв'язку школи з життям і дальший розвиток системи народної освіти УРСР (1960) // ЦДАГО України. – Ф.1. ЦК КПУ. – Оп.73. – Спр. 741.
6. Доповідна записка про окремі питання перебудови роботи шкіл та органів народної освіти Запорізької області згідно закону про зміцнення зв'язку школи з життям і дальший розвиток системи народної освіти УРСР (1960) // ЦДАГО України. – Ф.1. ЦК КПУ. – Оп.73. – Спр. 741.
7. Індустріально-когоспна Україна / Ред. колегія П. Багрій, Т. Дерев'янкін, С. Кульчицький. – К. : Політвидав України, 1972. – 263 с.
8. Історія УРСР: у 8 т., 10 кн. – Т.8. Радянська Україна в період зміцнення соціалізму і поступового переходу до комунізму (1945–1970 рр.). Кн.1. Українська РСР в період зміцнення соціалізму (1945–1950-і рр.) / Гол. ред. кол. Ю. Ю. Кондуфор (гол. ред.). – К. : Наукова думка, АН УРСР Ін-т історії. – 1979. – 390 с.
9. Литвин В. М. Україна у першому повоєнному десятилітті (1946–1955). – К. : Видавничий дім “Лі-terra”, 2004. – 240 с.
10. Мартіросян О. Розвиток освіти в Україні від 1870 р. XIX ст. до 1958 р. XX ст. (етапи реформування та подальшого розвитку) // Імідж сучасного педагога. – 2010. – № 1. – С. 44–48.
11. Медвідь Л. А. Історія національної освіти і педагогічної думки в Україні. – К. : Вікар, 2003. – 335 с.
12. Народное образование в СССР // ред. А. И. Каиров, И. К. Гончаров. – М. : АПН, 1957. – 784 с.
13. Присяжнюк К. Ф. Новий етап у розвитку радянської школи на Україні. – К. : Радянська школа, 1968. – 135 с.
14. ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп.73. – Спр. 748. Інформація о выполнении постановления “О состоянии и мерах дальнейшего улучшения общего образования работающей молодежи УССР. – 18.01–27.10.1961. – 286 арк.

References

1. Arhiv Ministerstvom Osvity URSR. – F. 166. – Op. 15. – Spr. 2733. – 141 ark.
2. Tam samo. – Spr. 6869. Dopovidna zapyska ta dovidky upravlinnja pro stan zagal'noosvitni'oi' pidgotovky pracujuchoi' molodi v shkolah Respubliky v 1968–1969 navchal'nomu roci. – 67 ark.
3. Tam samo. – Spr. 2130. Richnyj zvit MO URSR pro robotu shkil ta organiv narodnoi' osvity URSR za 1956–1957 navchal'nyj rik. – 146 ark.
4. Tam samo. – Op. 15. Dopovidni zapysky ta dovidky upravlinnja pro stan vykonannja postanovy Rady Ministriv URSR vid 17 travnja 1967 roku № 305 “Pro robotu shkil robitnychoi' i sil's'koi' molodi URSR” za 1969 rik. – 141 ark.
5. Dovidka pro okremi pytannja perebudovy roboty shkil ta organiv narodnoi' osvity Stalins'koi' oblasti zgidno zakonu pro zmecnennja zv'jazku shkoly z zhyttjam i dal'shyj rozvytok systemy narodnoi' osvity URSR (1960) // CDAGO Ukrai'ny. – F. 1. CK KPU. – Op. 73. – Spr. 741.
6. Dopovidna zapyska pro okremi pytannja perebudovy roboty shkil ta organiv narodnoi' osvity Zaporiz'koi' oblasti zgidno zakonu pro zmecnennja zv'jazku shkoly z zhyttjam i dal'shyj rozvytok systemy narodnoi' osvity URSR (1960) // CDAGO Ukrai'ny. – F. 1. CK KPU. – Op. 73. – Spr. 741.
7. Industrial'no-kolgospna Ukrai'na / Red. kolegija P.Bagrii, T.Derev'jankin, S.Kul'chyc'kyj. – K. : Polityvdav Ukrai'ny, 1972. – 263 s.
8. Istorija URSR: u 8 t., 10 kn. – T.8. Radjans'ka Ukrai'na v period zmecnennja socializmu i postupovogo perehodu do komunizmu (1945–1970 rr.). Kn.1. Ukrai'ns'ka RSR v period zmecnennja socializmu (1945–1950-i rr.) / Gol. red. kol. Ju.Ju. Kondufor (gol. red.). – K. : Naukova dumka, AN URSR In-t istorii. – 1979. – 390 s.
9. Lytvyn V.M. Ukrai'na u pershomu pvojeennomu desjatylytti (1946–1955). – K. : Vydavnychij dim “Li-terra”, 2004. – 240 s.
10. Martirosjan O. Rozvytok osvity v Ukrai'ni vid 1870 r. XIX st. do 1958 r. XX st. (etapy reformuvannja ta podal'shogo rozvytku) // Imidzh suchasnogo pedagoga. – 2010. – № 1. – S. 44–48.
11. Medvid' L.A. Istorija nacional'noi' osvity i pedagogichnoi' dumky v Ukrai'ni. – K. : Vikar, 2003. – 335 s.
12. Narodnoe obrazovanie v SSSR // red. A.I. Kairov, I.K. Goncharov. – M. : APN, 1957. – 784 s.
13. Prysjzhnjuk K.F. Novyj etap u rozvytku radjans'koi' shkoly na Ukrai'ni. – K. : Radjans'ka shkola, 1968. – 135 s.
14. CDAGO Ukrai'ny. – F. 1. – Op. 73. – Spr. 748. Informacija o vypolnenii postanovlenija “O sostojanii i merah dal'nejshogo uluchshenija obshhego obrazovanija robotajushhej molodjozhi USSR. – 18.01–27.10.1961. – 286 ark.

Kompaniyenko O. V., graduate student, teacher of history, East European University (Ukraine, Zvenigorodka), oleg-kompanienk@yandex.ru

Problem of providing schools for young workers with classrooms (1958–1964)

The author analyzes the situation of the sharp expansion of the network of educational institutions for young workers, in particular on issues related to the provision of facilities in schools in 1958–1964. The problem of auditorium providing schools for young workers stayed relevant, because during the first postwar decade the issue of coverage of the working youth with education got new momenta. Interfering the matters of teaching logistics of the evening schools the Soviet government did not solve the problem fully. In order to improve training logistics of the evening schools community organizations and businesses were involved in. Particularly patronage enterprises on individual schools were widespread.

Keywords: school for working youth, classrooms, manyshifted classes, logistics.

Компаниенко О. В., аспирант, преподаватель истории, Восточноевропейский университет (Украина, Звенигородка), oleg-kompanienk@yandex.ru

Проблема аудиторного обеспечения школ работающей молодежи (1958–1964 гг.)

Анализируется ситуация, которая сложилась в связи с резким расширением сети образовательных учреждений для работающей молодежи в частности по вопросам, связанным с обеспечением учебных заведений помещениями в 1958–1964 гг.

Ключевые слова: школы рабочей молодежи, учебные помещения, многосменность занятий, материально-техническое обеспечение.

* * *

Лук'яненко О. В.
кандидат історичних наук, старший викладач
кафедри культурології, Полтавський національний
педагогічний університет ім. В. Г. Короленка
(Україна, Полтава), lukyanenko.ov@gmail.com

РОЗВАЖАЛЬНЕ ДОЗВІЛЛЯ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ ІНСТИТУТІВ УРСР ДОБИ “ВІДЛИГИ”

Ілюструється еволюція розважального типу дозвілля освітніх педінститутів УРСР періоду десталінізації (1953–1964 рр.). Застосування методу контент-аналізу педагогічної преси дозволило простежити нарощування протистояння західному впливу на дозвілля студентів; відслідкувати співвідношення потреб молоді в організованому розважальному дозвіллі та можливості вузів забезпечити молодь усім необхідним для повноцінного заповнення позаробочого часу. Відтворено образ “ідеального розважального дозвілля” майбутнього учителя на основі висвітлення найкращих зразків розваг у газеті “Радянська освіта”. Зроблена оцінка загальних тенденцій по розв'язанню проблем дозвілля студента-освітянина.

Ключові слова: повсякдення, студенти, розважальне дозвілля, вища педагогічна школа, десталінізація.

Історія дозвілля вивчає широке коло проблем. Об'єкти її дослідження різняться усе – від часу та географії проживання “піддослідних” до специфіки їхньої діяльності. Освітяни, напевне, належать до однієї з тих категорій, межі дозвілля та вільного часу котрої є доволі умовними. “Робочий аромат” буває присутній у вільному часові педагогів чи не повсякчас. Причиною всьому є і постійна робота з людьми, і необхідності творчого пошуку для такої взаємодії... Подібних “і” у характеристиці “позаробочого часу” освітянина безліч; особливо ж коли соціально-політичні умови життя не просто змушують, а вимагають педагога поєднувати відпочинок із професійною діяльністю. Добі “відлиги” була притаманна агресивна політика “викрадення” вільного часу у викладачів. Педагоги жертвували дозвіллям чи перетворювали його на елемент повсякденної рутини. На початку нашої розвідки не будемо вдаватися у швидкі роздуми, чого було тут більше – ентузіазму чи примусу. Приймемо за аксіому сам факт: дозвілля освітянина у більшості випадків було “вільним” від самого відпочинку.

У наших попередніх розвідках уже піднімалося питання змістового наповнення дозвілля студентів та викладачів вищої педагогічної школи доби десталінізації [1]. Ми отримали комплексну модель вільного часу студентів педагогічних інститутів УРСР повоєнного семиліття [2]. Для орієнтації була обрана концепція дозвіллевих типів У. Алеманна, Р. Вейдера, К. Крамела та ін. Нині подивимося, що вважалося “зразковим дозвіллям” пост-сталінської доби. “Дзеркалом освітянського повсякдення”, дивлячись у яке колективи різних педагогічних вишів повинні були коригувати життя у власних стінах, мала б бути преса. Спробуємо проаналізувати, яким намагалися зобразити вільний час у педінститутах у профільній періодичній пресі – газеті “Радянська освіта”.

Загальна картина дозвілля освітніх педінститутів доби десталінізації мала дві крайності. Одна з них – неможливість організувати дозвілля через заборони та матеріальну скруту, інша – брак вільного часу студентів через зрощення відпочинку та навчання. Найяскравішими приладами цих полярностей є публікації про буденність двох педагогічних вишів – Вінниці та Ніжина.

Одну із заміток опублікували вихованці Ніжинського педінституту у лютому 1962 р. Молодь гордо говорила про життя більше ніж 700 студентів у двох світлих гуртожитках. Кімнати були обладнані новими ліжками, тумбочки, столи та етажерками для книг. Забезпечення комфорту так високо цінувалося не лише через задоволення перинних потреб людини у затишку та теплі. Молодь визнавала, що добру третину свого часу після трудового дня майбутні учителі проводили саме в гуртожитку. Та окрім зручностей вони очікували від проживання у стінах гуртожитків ще й змістовних вечорів відпочинку. Серед запитів молоді були захоплюючі лекції, диспути, обговорення, зустрічі. Реальність була скупішою: за I семестр 1962–1963 н.р. для них було організовано лише 3 лекції (дві з місцевими працівниками міліції та одна викладача інституту т. Шевченка).

Неоднозначно можна говорити про задоволення потреб в організації спортивного дозвілля. З вікна гуртожитку було видно спортивний майданчик. Але там висіла білизна. Студенти називали це місце “уявним спортивним містечком”. Обурення молоді можна зрозуміти: ніжинці двічі працювали з лопатами, розгрібали землю, збирали сміття для обладнання спортивної зони і марно чекали розпорядження ректора та бульдозер на допомогу ентузіастам.

Схожими були й проблеми по задоволенню потреб в організації творчого та освітньо зорієнтованого дозвілля. Найголовнішою бідою студенти називали відсутність кімнати для навчання та приміщень для занять із музики. Проблема була нагальною, бо для студента-філолога дозволялися лише 2 години гри на інструменті щоденно, в кімнаті гуртожитку цього робити не можна було через шум для сусідів. Існувала заборона на гру на музичних інструментах і в коридорах. Тому студенти були змушені бігати займатися у підвал.

Важко було й з організацією розважального дозвілля. Майбутні педагоги прагнули організувати спільні вечори з молоддю з машинобудівельного заводу, на яких після лекції та бесід можна було б поспівати, посидіти а чашкою чаю, пограти в шахи, послухати музику, поговорити про життя чи потанцювати разом. Проте у виші існувала заборона запрошувати гостей на вечірні вогники до гуртожитку. Сама педагогічна молодь називала своє дозвілля в гуртожитку життям у “засекреченій лабораторії” [3].

Протилежним прикладом є дозвілля студентів з Вінниці. Так, студенти-випускники 1956 р. однієї з груп за 4 роки мали 24 екскурсії на промислові та сільськогосподарські об'єкти, взяли участь у роботі студентського наукового товариства, яке об'єднувало 350 студентів у 14 гуртках, були учасниками обміну концертами з Вінницькою дитячою колонією, відвідували численні факультативи, диспути, вечори вивчення досвіду шкіл, а також були дописувачами газет “Студентський перець” та “За педагогічні кадри” [4]. Зауважимо, що автори статті про життя студентів характеризували саме “вільний від навчання час”. Хоча дозвілля молоді явно було організованим ззовні, і “вільний від навчання” не означав “вільний від вишу” час.